

صد خطاب

یا نامه های کمال الدوله بجلال الدوله

بقلم آقای رضا صفی نیا

-۲-

اینکه چند سطر از نامه اول :

برادر مکرم من ادام الله اقبالکم نظر بخواهش جناب شما نسخه کمال الدوله را از مصنفش گرفته برای شما میفرستم در ضمن چند شرط : اولاً - این نسخه را باید بکسانی که بمعرفت وامانت واتسانیت ایشان وثوق کامل داشته باشید بدهید . ثانیاً - از این نسخه بهر کس که طالب باشد و در هر خصوص شایسته اعتماد بود باید نسخه بدهید . ثالثاً - بکسانیکه با اعتماد شما راسخون فی العلم شمرده میشوند باید تکلیف بکنید که اگر بتوانند تشکیل مطالب کمال الدوله خواهم در امور «پولتیقه» و خواه در امور «کرتیکا» بنویسند که مقصود خود کمال الدوله است یا قبول میکند یا با دلایل رد میسازد و اما در کرتیکا دلایل تقلیه هرگز مقبول نخواهد شد و شایسته انتفات نخواهد گشت رابعاً اگر کسی یارای کرتیکا نوشتن نداشته باشد باری همان حالتی را که از خواندن این نسخه باور خواهد داد البته بقلم در آورده بتوسط شما بنزد من بفرستد که بمصنف اظهار گردد (...)

در باره معرفی مصنف مطالب ذیل در این مکتوب دیده میشود (مکرم الیه شخصی است صاحب تصنیفات عدیده دوستدار وطن و محب ملت از تصنیف نسخه کمال الدوله مر او را هرگز غرض شخصی در نظر نیست بعلم اینکه نسبت بایران که وطن اوست و نسبت بملت اسلام که همدین اویند معاذالله بغضی ندارد) بعضی از دلایل که صحت انتساب نامه های کمال الدوله را بمیرزا فتحعلی میرساند بقرار ذیل است :

۱ - نسخه های خطی به ترکی و فارسی موجود است که در بایگانیها و موزه

تاریخی مردمان قفقاز موجود است .

۲ - مطالب نامه‌های کمال الدوله در زمینه مطالبی است که در آثار عدیده آخوندزاده در نمایش نامه‌ها و نوشته‌ها و انتقادات و مقاله‌هایش وجود دارد .

۳ - اصطلاحات مخصوص او که کلمات فرنگی را بطرز روسی بکار میبرد مثل «کرتیکا» و «پولتیقه» و «یورو یا» و «رم» و غیره .

۴ - اشاره بعدم پیشرفت کارالفا است درملحقات کمال الدوله که میرزا فتحعلی در سال ۱۲۷۱ هجری آنرا ساخته و بدر بارهای عثمانی و ایران مراجعه نموده بود .

۵ - چون در اثر اوضاع سیاه استبدادی در ایران پاره از دوستان آخوندزاده من جمله میرزایوسفخان مستشارالدوله معتقد بوده‌اند که برای چاپ نامه‌های کمال الدوله باید آنها را مختصر نموده و قسمتی از مطالب آنها را حذف و با اصلاح نمود . آخوندزاده در ۱۲ دسامبر ۱۸۷۰ نامه باو مینویسد .

این‌ها دلایل اثباتی بود که به‌قیده نگارنده بطور واضح و آشکار و متقن میرسانند که نویسنده کمال الدوله میرزا فتحعلی آخوندزاده است اما دلایلی که میرساند این اثر از میرزا آقاخان کرمانی نیست :

۱- طبق بازجوئی‌هایی که

میرزا آقاخان

نگارنده نموده میرزا آقا

کرمانی

خان کرمانی نامش

عبدالاحسین خان بوده و در

سال ۱۲۷۰ هجری متولد شده و در سال ۱۳۰۲

بطهران آمده و راه استانبول را پیش گرفته است

تا اینکه در سال ۱۳۱۴ در سال اول سلطنت

مظفرالدین در تبریز کشته شده است ، بنابراین

نمی‌توان قبول کرد در ده سالگی چنین امر بزرگ

را بتواند بوجود بیاورد .

۲ - از قراریکه شنیده شده و مطلقین میگویند میرزا آقاخان در استانبول مدتی بمذهب ازلی گرویده بوده است ، اگر این سخن راست باشد نمیتوان قبول کرد مطالب نامه کمال الدوله که سراپا برضد دین و آئین است از طرف او نوشته شده باشد.

۳ - مشهور است که میرزا آقاخان در استانبول از ازلیها هم برگشته و در حلقه ارادت کیشان سید جمال الدین اسدآبادی درآمده و طرفدار اتحاد اسلام بوده است این امر هم باز مؤید این است که امکان انتساب نامه های کمال الدوله را بوی رد مینماید . در هر حال از مجموع دلایل بالا مسلم است که نامه های کمال الدوله منسوب بمیرزا آقاخان کرمانی نمیباشد .

جلال الدوله

کی بوده است ؟

نسخه خطی مکتوب اول کمال الدوله که نزد نگارنده موجود است بسیار مفصل و کامل و جامع است و مسلم است که بعدها این نسخه تکمیل و فرهنگی هم بر آن اضافه گردیده است . اکنون که مؤلف نامه های کمال الدوله شناخته شد لازم است دانسته شود که شاهزاده ایرانی جلال الدوله که بوده است .

آنچه اینجانب در نتیجه بازجوئیهها و استنباطات خود یافته ام این است که مقصود از شاهزاده جلال الدوله جلال الدین میرزا پسر فتحعلی شاه است بطوریکه معلوم است این شاهزاده در میان فرزندان فتحعلیشاه بایران دوستی و معرفت طایبی معروف بوده است و میتوان گفت که در زمان خود در میهن پرستی تا اندازه ای هم متعصب بوده است زیرا در آن زمان با وجود يك دربار مستبد و درباریان بی سواد و نادان شاهزاده جلال الدین میرزا بتالیف نامه خسروان پیارسی سره پرداخته و جهانداری و داد گستری و سخنان حکیمانه پادشاهان ایران را بزبان شیرین و شیوایی در آن نگاشته و باین وسیله میخواست راه و روش پادشاهی و کشورداری و داد گستری را بیادشاه نشان دهد تا مگر در پادشاه عصر مؤثر افتد و باصلاح اوضاع کشور خود بپردازد و نیز نویسندگان دوره خود را نیز پیارسی گفتن و نوشتن و آذارد . شاهزاده جلال الدوله در زمان خود با سردان فاضل و میهن دوست و آزادیخواه مانند میرزا یوسف خان و ملکم و غیره همراز بوده و این اشخاص هم با میرزا فتحعلی دوستی و مراسله و مکاتبه مرتب داشته اند میرزا فتحعلی که بوسیله این اشخاص از اوضاع و جریانات ایران بخوبی مطلع و

اشخاص فاضل و میهن پرست و مخصوصاً همقدمان و همرازان خود را میشناخته برای پیشرفت مقصود خود که چاپ شدن نامه های کمال الدوله بوده با احتمال بسیار قوی و دلیلی که ذیلاً نوشته خواهد شد نامه های کمال الدوله را بنام (شاهزاده ایران جلال الدوله) نوشته و با سه نامه دیگر که ملحقات کمال الدوله میباشد در سال ۱۲۸۰ بخود شاهزاده جلال الدین میرزا فرستاده است کسانی گمان کرده اند که چون آخوندزاده با میرزا یوسفخان مستشار الدوله روابط بسیار نزدیکی داشته و نامه های کمال الدوله را او از ترکی بفارسی ترجمه نموده این نامه ها برای او فرستاده شده است ولی این احتمال بهیچوجه راه ندارد زیرا آخوندزاده در این نامه مصنف را معرفی میکند که « شخصی است صاحب تصنیفات عدیده دوستدار وطن و محب ملت... » و چون مستشار الدوله آخوندزاده را بخوبی میشناخته هیچ احتیاجی باین معرفی نبوده است. اما دلائل و قراینی که بنظر اینجانب میرساند که مقصود از شاهزاده ایران جلال الدوله جلال الدین میرزا بوده و نامه های سه گانه بنام او فرستاده شده است دو چیز است:

اولاً شرحی است که شاهزاده در ابتدای جلد دوم نامه خسروان نگاشته است و ما آنرا ذیلاً میآوریم:

(چون پس از انجام نخستین نامه خسروان در هر کشوری از دانشمندان نشانی مییافتم از این نامه فرستاده درخواست نمودم که بر کاهیدن یا فرودنش چیزی سزاوار دانند برین بنده بنسکارند تا بآرایش سه نامه دیگر بکار رود از آن میان میرزا فتحعلی آخوندزاده که از خاک آذربایگان و سالهاست در تفلیس جایگاه دارد و پیش کار گزاران کشور روس بوئره فرمان روایان تفلیس همیشه سر بلند است و یکی از خردمندان او را در نه شته های خود انسان کامل نامیده این پاسخ را نگاشت) از این نوشته برمیآید که شاهزاده جلال الدوله پس از چاپ شدن جلد اول نامه خسروان در ۱۲۸۵ يك نسخه آنرا برای میرزا فتحعلی فرستاده است زیرا (یکی از خردمندان او را انسان کامل نامیده بوده است) ولی وقتیکه دقت شود که نامه های کمال الدوله در ۱۲۸۰ برای شاهزاده فرستاده شده است و او آنها را کاملاً خوانده است میتوان قبول کرد که این عقیده شخصی خودش بوده است زیرا از چنین خردمند و نوشته اثری بدست نیامده است. ثانیاً فرستادن نامه خسروان با آخوندزاده در اثر همان نامه های وی بوده و گرنه

در آنروزها در اطراف و اکناف کسان بسیاری از خردمندان و دانشمندان وجود داشته‌اند که البته شاهزاده نام آنها را شنیده بوده ولی درباره آنها چنین شرحی ننوشته است. ثالثاً از عبارات مطلب شاهزاده برمیآید که تا آن تاریخ با آخوندزاده ارتباط و سابقه نداشته و فقط اطلاع داشته است که یکی از دانشمندان میباشد و باین جهت برای او نامه نوشته و کتاب فرستاده است ولی مسلم است که این امر از راه تقیه در آن دوره بوده و شاهزاده بیش از این صلاح ندانسته است بنویسد. رابعاً - میرزا فتحعلی شش‌نماینه و داستان ستارگان فریب خورده را که به ترکی نوشته بوده نزد شاهزاده فرستاده و از او خواسته است که آنها را بفارسی ترجمه کند و همه آنها را با شاهزاده میرزا جعفر قراجه‌داغی منشی شاهزاده بفارسی ترجمه کرده و ذر تهران با چاپ سنگی منتشر شده است و اگر نامه‌های کمال الدوله را چاپ نموده برای این بوده است که چاپ کردن و انتشار دادن آنها موجب مخاطرات عظیمه بوده و حتی امروز هم که قریب یک قرن از آن تاریخ میگذرد با اوضاع کنونی نمیتوان متن نامه‌ها و ملحقات آنرا چاپ کرده انتشار داد.

ادبیات اروپائی

تسمیم داریم که در هر شماره ترجمه قطعاتی از نظم و نثر آثار نویسنده‌گان و شعرای اروپائی را در مجله درج نماییم. در دوشماره گذشته و همچنین دوره‌های سابق مجله بخواهش و راهنمایی نگارنده بعضی از دوستان قطعه‌هایی که محرک احساسات و وطن پرستی بود ترجمه نمودند. برای اینکه جوانهای با ذوق که دانشکده ادبیات یا دانشکده‌های دیگر را تمام کرده، یا اگر هنوز مشغول تحصیل هستند قریحه و ذوق و اطلاعات آنها بایشان اجازه میدهد که آثار قلمی خود را برای نشر در مجله آینده بفرستند، بتوانند در نگارشهای این مجله شرکت کنند آنان را دعوت میکنیم که برای این منظور بما مراجعه نمایند تا در انتخاب قطعات و طرز ترجمه ارائه طریق بشود. اینک حکایتی که بعضی از اروپائیان که در زمان صفویه بایران مسافرت کرده نقل نموده‌اند و فنلون فرانسوی آنرا بطرز بسیار ادیبانه و دلپذیری حکایت کرده و آقای احمد آهی بخواهش ما ترجمه کرده‌اند از نظر خوانندگان میگذرد. این همان داستان محمدعلی بیگ خزانه دار شاه عباس و شاه صفی میباشد که چندی پیش در طهران نیز نمایش آنرا دادند. ولی نمیدانم آن نمایش را از کدام نوشته اقتباس کرده‌اند.

برای اینکه خوانندگان که زبان فرانسه میدانند از فصاحت کلام نویسنده فرانسوی لذتی بیشتر و مستقیم ببرند قسمتی از حکایت را که از زبان علی بیگ خطاب بشاه نقل شده عیناً درج مینماییم - در آیه نیز گاه گاه قسمتی از مطالب ترجمه شده را بزبان اصلی نقل خواهیم نمود تا روش ترجمه مترجمین را نیز که خود هنر نمایندگی نموده باشیم، برابر گذاشتن اصل و ترجمه در مجله باعث میشود که مترجمین دقت بیشتری بنمایند و از این راه خدمتی بادیات بشود.